

DE LICHENOLOGISCHE NAJAARSEXCURSIE 1982 NAAR DE VELUWE

H. Sipman

Dit jaar was de excursie zeer gespecialiseerd: de meeste excursiepunten betroffen oude bossen op de heuvelrug ten oosten van Elspeet en ten noorden van Apeldoorn. Doel was om de huidige toestand van deze, eens om hun epifyten vermaarde bossen, vast te leggen. De laatste jaren bestond de indruk dat de resultaten van lichenen-excursies naar deze bossen steeds minder opleverden. Om de verklaring die daarvoor nogal eens gegeven wordt, "ja, maar jullie hebben niet op de goede plekken gezocht", te ontcrachten hebben we met grote hardnekkigheid steeds weer andere plekken in de bossen bekeken, zodat we zelfs op verboden terrein door een boswachter werden betraptd.

Als resultaat volgt hier een lijst van 52 soorten korstmossen. Dit aantal is wat geflatteerd doordat we het niet konden nalaten om ook wat laanbomen en terrestrische standplaatsen te bekijken. Tevens heeft Rienk-Jan nog een flink aantal mossen bijgedragen voor de soortenlijst, zowel terrestrische als epifytische. Omdat een soortenlijst weinig zegt over de frekwentie van een soort, en evenmin uitsluitel geeft of een soort goed ontwikkeld is of slechts door minuscule restanten vertegenwoordigd, wordt hier eerst geprobeerd om een algemene beschrijving van de lichenologische toestand van de bossen anno 1982 te geven.

Het merendeel van de beuken onderscheidt zich qua epifytenvegetatie weinig (meer?) van de gemiddelde stadspark-beuk. De mosbedekking gaat wel vaak wat verder langs de stam omhoog, maar de soortensamenstelling vertoont geen verschil: de epifyten beperken zich i.h.a. tot de lichenen *Lecanora conizaeoides* en *Lepraria incana* en de mossen *Hypnum crupressiforme* en *Lophocolea heterophylla*. Scheve of zeer oude bomen vertonen een uitgebreidere mosgroei, waarbij vaak ook *Dicranum montanum* en *Dicranoweisia cirrhata* optreden, terwijl aan de boomvoet vaak vage vlekken van meestal slechts enkele cm² doorsnee optreden die met wat geluk herkenbaar zijn als *Thelotrema lepradinum*. Bomen met meer epifyten zijn er ook, maar alleen

onder bijzondere omstandigheden. Ze dragen dan bijv. *Pertusaria* soorten, *Dimerella diluta*, *Gyalideopsis anastomosans*, *Parmeliaceae*, meestal als slecht ontwikkelde planten. De factoren die deze betere groei veroorzaken lijken te zijn; positie aan een bosrand, bij voorkeur aan de ZW.-zijde en tegenover sparrebos, of aan een open plek diep in het bos; aanwezigheid van bastwonden; aanwezigheid van een brokkelige bast. De eerste twee factoren zijn welbekend als gunstig voor epifyten. Het laatste verschijnsel verdient wat meer aandacht.

Terwijl de beuk in het algemeen een gladde bast heeft, treffen we enkele exemplaren, meestal op open plekken diep in het bos, die een zeer ruwe, bijna brokkelige bast vertonen. De epifytenbegroeiing van deze bomen was veel rijker als die op normale bomen en omvatte als extra soorten de beide *Orthotrichums*, *Zygodon conoideus*, *Metgeria furcata*, *Opegrapha cinerea*. De oorzaak van dit afwijkende basttype is ons niet bekend. Mogelijk hebben deze bomen door oorzaken in een ver verleden een andere epifytenbegroeiing gekregen, en heeft deze andere begroeiing geleid tot een andere structuur van de bast.

Wat de eiken betreft, moet onderscheid gemaakt worden tussen de oude-boseiken en het hakhout. De bos-eiken vertonen een vergelijkbaar beeld als de beuken, al zijn ze i.h.a. iets rijker aan epifyten. De hakhout-eiken vertonen, bij niet te dichte stand, een ogenschijnlijk veel betere epifytenbegroeiing. Meestal zijn er nog soorten als *Parmelia saxatilis*, *Hypogymnia physodes*, *Platismatia glauca* en *Evernia prunastri* op te vinden. Een overeenkomstige begroeiing is in de oude bossen mogelijk in de kruinen te vinden, zoals uit vondsten van *Hypogymnia physodes*, *Parmelia sulcata*, *Platismatia glauca* en *Pseudevernia furfuracea* op afgevalen takken af te leiden valt.

Bij vergelijking van de bezochte boscomplexen rijst de indruk dat het Elspeter bos rijker is dan de Vierhouter- en de Gortelse bossen.

Een verhaal apart vormen de Oude Sprengen van Het Loo. Alhoewel eigenlijk een park en geen bos, lijkt het gebied qua epifyten op de genoemde bossen. Een beperkt aantal bomen sprong er ook hier uit door de epifyten-dom. Een reusachtige oude beuk - bijvoorbeeld - deed

volledig buitenlands aan met grote plekken *Pertusaria* en *Frullaria tamarisci*. Maar deze boom vertoonde dan ook alle begunstigende omstandigheden die men zich denken kan; hij stond op een open plek in het bos, in de nabijheid van water en naaldbos, en was grotendeels afgestorven en vol wonden. Men kan dan ook slechts bange gevoelens koesteren over hoe lang hij zijn epifytenrijkdom nog zal vertonen. Als hij niet al binnen enige jaren vanzelf omvalt, valt hij waarschijnlijk wel ten offer aan onderhoudswerkzaamheden.

Zoals hierboven al vermeld, zijn op enkele plekken laanbomen bekeken, n.l. oude linden in het dorp Vierhouten, kleine eiken langs de Boshuisweg bij Gortel en oude eiken bij de Niersense Sprengen. Deze standplaatsen leverden o.a. *Cetraria chlorophylla*, *Parmelia acetabulum* en *Psilolechia lucida*.

Aan het eind van de zaterdag werd ook nog een vluchtig bezoek gebracht aan het sprengkomplex op de zuidhelling van de Galgenberg, waar tijdens de werkgroeps-excursie in april 1973 (Brand & Sipman 1975) een aantal interessante vondsten werd gedaan. Bij vergelijking van de nieuwe waarnemingen met die van 1973 blijkt dat *Arthonia spadicea*, *Bacidia pruinosa*, *Cladonia coniocraea*, *Opegrapha niveoatra*, *Parmelia saxatilis*, *Pertusaria amara* en *Pertusaria pertusa* niet teruggevonden zijn, terwijl daarentegen wel *Parmelia sulcata*, *Platismatia glauca*, *Cladonia digitata* en *C. portentosa* genoteerd werden. Ten dele zullen deze verschillen wel te maken hebben met onvolledige inventarisatie door de vluchtigheid van het bezoek in 1982, maar anderszijds lijkt de waarneming te passen in het algemene beeld dat geslachten als *Arthonia*, *Bacidia*, *Ochrolechia*, *Opegrapha* en *Pertusaria* - voor zover nog aanwezig - steeds verder achteruitgaan in ons land.

Aan de excursie werd deelgenomen door Pieter van de Boom (alleen op zaterdag), Piet Bremer, Rienk-Jan Bijlsma, Han van Dobben, Maurice Hofman, Harrie Sipman en Johan Steenhuis. De soortenlijst is samengesteld uit opgaven van Rienk-Jan Bijlsma (mossen) en Harrie Sipman (vnl. lichenen).

Vindplaatsen

('geherbariseerde vondsten' zijn onderstreept, sporulerende mossen zijn met ! aangegeven).

1. Vierhousterbos, ZW van weg Vierhouten-Gortel. 4. sept.
Er werden diverse percelen bezocht, die niet bij alle opgaven onderscheiden zijn:
 - a. Oud beukenbos langs de weg. 27.42.32/42.
 - b. Dennenaanplant. 27.42.41/42.
 - c. Oud beukenbos, ver van de weg af gelegen. 27.42.31.
2. Vierhouten. 4 sept, oude lindebomen bij het V.V.V kantoortje. 27.42.31.
3. Gortelse bos, 4 sept., langs de Boshuisweg en noordelijker tot de Vierhousterweg.
 - a. Kleine eikebomen langs de Boshuisweg, t.h.v. perceel 130. 27.42.54.
 - b. Oud beukebos Z. langs de Boshuisweg. Perc.125. 27.52.13
 - c. Bos van oude berken en dunnen eikjes N. langs de Boshuisweg. Perceel 130. 27.24.54.
 - d. Oud beukebos Z. langs de Vierhousterweg. perceel 143. 27.24.54.
4. Hartense Sprengen, westelijk van Vaassen. ~~27.53.21/3~~ . 22/31/32.
 - a. Gemengd loofbos op steile wanden van de sprengen in de zuidhelling van de Galgenberg
 - b. Dikke eiken langs de weg onderlangs a.
5. Elspeetsche bos, O. van Elspeet. 5 sept.,
 - a. Oud beukenbos Z. langs de Gortelse weg. 27.51.24.
 - b. Oud beukenbos Z. van de Hoge weg. 27.51.25.
 - c. Eikenhakhout en rand van oud beuken-eiken-bos Z. van de Hoge weg. 27.51.25.
 - d. Wal met heideachtige begroeiing langs zandweg tussen Elspeetsche bos en Elspeter struiken. 27.51.35.
 - e. Oud beukenbos N. van en vlak Z. van de Vaassense weg. 27.51.35.
 - f. Lariksperceel tussen de Hoge en Vaassense weg.
6. Oude Sprengen in het paleispark van Het Loo. 5 sept. Licht, zeer gevarieerd bos.

SOORTEN

VINDPLAATSEN

LICHENEN

Arthonia spadicea	6
Calicium viride	<u>2</u> ,6
Catillaria pulvurea	<u>1a</u>
Cetraria chlorophylla	<u>3a</u>
Chaenotheca ferruginea	1a,2,5c,6
Cladonia bacillaris	<u>5d</u>
C. chlorophaea s.l.	1a,3a,5c
C. coccifera	<u>5d</u>
C. cryptochlorophaea	<u>5d</u>
C. digitata	4a,5c
C. macilenta	<u>5d</u>
C. ochrochlora	<u>1a</u> ,1c,3a, <u>3d</u> ;5c
C. polydactyla	1b,5e
C. portentosa	4a
C. species	3d,5a,5c,5e,6
Dimerella diluta	<u>1a</u> ,3b,3d,4a,5a, <u>5e</u> ,6
Evernia prunastri	1a,2,3a,4a,5c,6 (Quercus,Liriodendron)
Graphis elegans	<u>1a</u> , <u>5a</u> ,6
G. scripta	3b,3c(Fagus),3d, <u>5e</u> ,6
Gyalideopsis anastomosans	1a(Quercus),3d,5a,5b
Hypocenomyce scalaris	1c,3a,3c,5e
Hypogymnia physodes	1a,3a,3b,3c,4a,5c,5e,6 (Querc.,Liriod.)
H. tubulosa	5e
Lecanactis abietina	1a(Quercus),5c,6 !(Quercus,Liriod.)
Lecanora conizaeoides	1a,2,3a,3b,3c,4b,5c
L. expallens	2,3a,4b,6
L. subfuscata	5c(Fagus),5e,6
Lecidea granulosa	<u>3c</u> ,5a,5c,5d,5e
L. uliginosa	5d,5e
Lepraria incana	1a,1c,2,3a,3b,3c,3d,4a,4b,5a,5c,5e,6
Micarea nitschkeana	<u>5d</u>
Ochrolechia turneri	3a,5e,6
Opegrapha cinerea	<u>5e</u> , <u>6</u>
Parmelia acetabulum	2
P. giabratula	3c(Fagus)
P. revoluta	<u>5e</u>
P. saxatilis	1a(Quercus),1c,2a,2b,2c(Querc.),5b,5c
P. subrudecta	2,5b
P. sulcata	1a,3a,4a,5a,5e
Parmeliopsis ambigua	1a,3b,3d,5b,5c,5e
Pertusaria amara	2,3a,3c,4b,5e
P. coccodes	<u>5e</u>
P. hemisphaerica	<u>5e</u>
P. hymenaea	<u>3b</u> ,5a,5c(Fagus),5e,6
P. pertusa	<u>3b</u> , <u>5e</u> , <u>6</u>
Phlyctis argena	<u>5e</u>
Platismatia glauca	1a,1c,2a,2c,4a,5c,5e(Fagus-takken)
Porina aenea	<u>6</u> (Fagus)

<i>Pseudevernia furfuracea</i>	2a,5c(Betula),5e(Fagus-takken)
<i>Psilolechia lucida</i>	<u>4b</u>
<i>Thelotrema lepadinum</i>	1a,3b,3d, <u>5a</u> ,5e,6(Querc.,Liriod.)
<i>Trapelia coarctata</i>	5d(steentjes)
<i>Xanthoria candelaria</i>	2

BLADMOSSEN

<i>Atrichum undulatum</i>	6
<i>Brachythecium rutabulum</i>	1a,5,6
B. <i>salebrosum</i>	<u>3c</u> !
<i>Campylopus flexuosus</i>	<u>5f</u> !
<i>Ceratodon purpureus</i>	6
<i>Dicranella heteromalla</i>	5,5a,6
<i>Dicranum majus</i>	<u>5e</u> ,6
D. <i>montanum</i>	1a,3b,4a,5,5a,5c,5f,6
D. <i>scoparium</i>	1a,3b,4a,5,5a,5f, <u>6!</u>
var. <i>curvulum</i>	<u>1a</u> , 5
<i>Dicroweissia cirrhata</i>	1a,2,3b,3c,4a,5!,5c,6
<i>Eurhynchium praelongum</i>	6
<i>Funaria hygrometrica</i>	6
<i>Herzogiella seligeri</i>	<u>6!</u>
<i>Homalothecium sericeum</i>	<u>5</u> ,5e
<i>Hypnum cupressiforme</i>	1a,3a,3b,4a,5,5a, <u>5c</u> , <u>6!</u>
H. <i>jutlandicum</i>	<u>5c</u> ,5f
<i>Isopterygium elegans</i>	6
<i>Isothecium myosuroides</i>	1a,3b,4a,5,5a,6
<i>Leucobryum glaucum</i>	1a, <u>3c</u> ,5,5a,5f,6
<i>Mnium hornum</i>	1a,3b,4a,5,5a,6
<i>Orthodontium lineare</i>	1a,4a,5,5f,6
<i>Orthotrichum diaphanum</i>	<u>5e</u>
O. <i>stramineum</i>	<u>5e</u> !
<i>Plagiothecium laetum</i>	<u>1a</u>
P. <i>nemorale</i>	6
P. <i>undulatum</i>	5f,6
<i>Pleurozium schreberi</i>	5f
<i>Pohlia nutans</i>	1a
<i>Polytrichum formosum</i>	1a,5,5f,6
<i>Tetraphis pellucida</i>	<u>1a!</u> ,4a,5a, <u>5f!</u> , <u>6!</u>
<i>Zygodon conoideus</i>	<u>5e</u>
Z. <i>viridissimus</i> var. <i>stirtonii</i>	<u>6</u>

LEVERMOSSEN

<i>Frullania dilatata</i>	5,5c
F. <i>tamarisci</i>	<u>5</u> , <u>6</u>
<i>Lepidozia reptans</i>	1a, <u>5</u> ,5f,6
<i>Lophocolea bidentata</i>	5f
L. <i>heterophylla</i>	1a,3b,5,5a,5f,6
<i>Marchantia polymorpha</i>	6
<i>Metzgeria furcata</i>	1a,3b,5,5a,5c,5e,6
